

Sygn. akt II UK 399/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 czerwca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Hajn
SSN Józef Iwulski

w sprawie z wniosku P. K.
przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z udziałem
zainteresowanej A. K.
o składki,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 24 czerwca 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] z dnia 11 kwietnia 2012 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny wyrokiem z 11 kwietnia 2012 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego z 27 września 2011 r. i oddalił odwołanie P. K. od decyzji pozwanego z 18 maja 2011 r., stwierdzającej obowiązek opłacenia dodatkowej składki na ubezpieczenie społeczne rolników P. K. i jego żony A. K. w okresie od 1

października 2009 r. do 30 czerwca 2011 r. oraz L. K. w okresie od 1 czerwca 2009 r. do 31 marca 2011 r., w łącznej kwocie 10.584 zł z odsetkami. Pozwany ustalił, że P. K. wraz z 3 innymi osobami, wydzierżawił od Agencji Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa (dalej jako Agencja), na podstawie umowy z 8 lutego 2006 r., 79 ha gruntów (126 ha przeliczeniowych) i łącznie z poprzednimi gruntami ma gospodarstwo rolne obejmujące obszar 100,66 ha użytków rolnych, co stanowi 157,78 ha przeliczeniowych. Na podstawie nowej regulacji z art. 17 ust. 4 pkt 3 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznych rolników (dalej jako „ustawa o usr”) pozwany stwierdził obowiązek opłacania dodatkowej składki w wysokości 36% emerytury podstawowej (w przypadku gdy gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 150 ha przeliczeniowych do 300 ha przeliczeniowych). Odwołujący się P. K. zarzucił, że nie podlega obowiązkowi opłacania dodatkowej składki na ubezpieczenie społeczne rolników, gdyż z tytułu dzierżawy może być uwzględniana tylko $\frac{1}{4}$ dzierżawionego areалу, gdyż po stronie dzierżawcy występują cztery osoby, stąd łącznie posiadane przez niego grunty nie przekraczają dolnego progu areálu warunkującego dodatkową składkę. Sąd Okręgowy podzielił argumentację odwołującego się i stwierdził, że na podstawie nowej regulacji z przepisu art. 17 ust. 4 ustawy o usr do obszaru gospodarstwa rolnego wlicza się jedynie grunty wchodzące w skład gospodarstwa rolnego ubezpieczonego. Z uwagi na współwłasność ułamkową oraz współposiadanie prawa do dzierżawy, niemożliwym jest uznanie, że całość dzierżawionych gruntów wchodzi w skład gospodarstwa rolnego odwołującego się. Sąd Okręgowy przyjął, że w skład gospodarstwa rolnego wchodzi wyłącznie ułamkowa część we współwłasności oraz we współposiadaniu z tytuł dzierżawy, gdyż każdy ze współwłaścicieli może rozporządzać wyłącznie swoim udziałem we współwłasności. Tylko ułamkowa część we współposiadaniu może zostać uwzględniona przy obliczaniu obszaru przeliczeniowego w celu opłacania dodatkowej składki na ubezpieczenie społeczne rolników. Pozwany błędnie przyjął całość obszaru, w którym wnioskodawca miał udział we współwłasności i współposiadaniu. Po właściwym obliczeniu powierzchni jego gospodarstwo rolne nie przekroczyło 100 ha, tym samym niezasadnym było obciążenie wnioskodawcy obowiązkiem opłacenia dodatkowej składki. W apelacji pozwany zarzucił naruszenie prawa materialnego

oraz błędne ustalenie powierzchni gospodarstwa rolnego według ułamkowego udziału we współwłasności oraz we współposiadaniu z tytułu umowy dzierżawy. W umowie dzierżawy nie podzielono gospodarstwa, ani nie określono sposobu użytkowania. Sąd Apelacyjny dodatkowo ustalił, że zawarta z Agencją umowa dzierżawy z 8 czerwca 2006 r. przez P. K., D. K., W. W. i E. W. nie określała sposobu podziału nieruchomości, ani nie wydzielała konkretnych części do użytkowania dla dzierżawców, dotyczyła gospodarstwa o łącznej powierzchni 126,66 ha przeliczeniowych i obejmowała opisane w umowie działki. W umowie nie określono sposobu podziału gruntu pomiędzy dzierżawiących. Sąd Apelacyjny uznał apelację pozwanego za zasadną. Zgodnie z art. 17 ust. 4 ustawy o usr dodatkowa składka zależy od obszaru użytków rolnych, które obejmuje gospodarstwo rolnika. Błędne było stanowisko Sądu Okręgowego, że z tytułu dzierżawy zaliczeniu podlegała tylko 1/4 gruntu, gdyż zawarta z Agencją umowa dzierżawy nie określała sposobu podziału nieruchomości, ani nie wydzielała konkretnych części do użytkowania dla dzierżawców. Z tego względu przedmiotem umowy była rzecz określona ściśle co do miejsca położenia i rodzaju objętych nią działek o oznaczonych numerach, traktowana jako całość. Odwołujący się w toku procesu wyraźnie zaznaczył, że Agencja nie chciała wydzierżawić mniejszych działek. Z tego względu nie ma podstaw do przyjęcia wielości dłużników po stronie dzierżawców, skoro wolą wydzierżawiającego nie był podział nieruchomości, a dzierżawcy zawierając umowę zaakceptowali te warunki. Na podstawie tej umowy wnioskodawca stał się posiadaczem zależnym, którego uprawnienia należy odnieść do całości gruntu będącego przedmiotem umowy. Przepis art. 17 ust. 4 ustawy o usr uzależnia zakres obowiązku składkowego od wielkości gruntu będącego gospodarstwem rolnym strony. W tej kwestii tytułem prawnym jest umowa dzierżawy. Skoro nie nastąpiło wydzielenie poszczególnych części dla dzierżawców, to całkowicie dowolne jest uzależnienie rozmiaru obowiązku składkowego tylko od części gospodarstwa, którego rozmiar ma zależeć od ilości dzierżawców. Taka praktyka jest sprzeczna z powiązaniem tytułu prawnego – treści umowy dzierżawy z wymiarem składek w rozumieniu art. 17 ust. 4 ustawy o usr. Odmienna ocena zmierza jedynie do bezpodstawnego zmniejszenia własnego zobowiązania. Inny jest rodzaj więzi pomiędzy dzierżawcami, a wydzierżawiającymi w zakresie

wykonywania tej umowy, zupełnie inny jest charakter zobowiązania do opłacania należnych składek. To ostatecznie zobowiązanie jest własnym zobowiązaniem strony, a jedynie wysokość należności z tego tytułu uwarunkowana jest wielkością posiadanego gospodarstwa rolnego.

W skardze kasacyjnej odwołujący się zarzucił naruszenie art. 17 ust. 4 ustawy o usr przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że z uwagi na współwłasność ułamkową oraz współposiadanie prawa do dzierżawy wykazane grunty w całości wchodzą w skład gospodarstwa rolnego powoda (odwołującego się). We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano na podstawy z art. 398⁹ § 1 pkt 2 i 4 k.p.c. Skarżący wniósł o zmianę bądź o uchylenie wyroku i przyjęcie, że w skład gospodarstwa rolnego wchodzi wyłącznie udział w ¼ w gruntach dzierżawionych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej nie uzasadniają jej wniosków. W podstawie kasacyjnej ograniczają się tylko do zarzutu naruszenia art. 17 ust. 4 ustawy o usr i w takich granicach skarga powinna być rozpoznana (art. 398¹³ § 1 k.p.c.). Zgodnie z nową regulacją art. 17 ust. 4 ustawy o usr rolnik, którego gospodarstwo rolne obejmuje określony obszar użytków rolnych (powyżej 50 ha przeliczeniowych), opłaca dodatkową składkę miesięczną na ubezpieczenia społeczne, w wysokości zależnej od obszaru użytków rolnych (12% emerytury podstawowej - w przypadku gdy gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych do 100 ha przeliczeniowych; 24% emerytury podstawowej - w przypadku gdy gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 100 ha przeliczeniowych do 150 ha przeliczeniowych; 36% emerytury podstawowej - w przypadku gdy gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 150 ha przeliczeniowych do 300 ha przeliczeniowych; 48% emerytury podstawowej - w przypadku gdy gospodarstwo rolne obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 300 ha przeliczeniowych). Widać więc od razu, że art. 17 ust. 4 ustawy o usr nie reguluje wszystkich kwestii materialnoprawnych do których odwołuje się skarżący, zwłaszcza dotyczących prawa rzeczowego i zobowiązaniowego. O korzystnym dla skarżącego

rozstrzygnięciu decydować ma podział dzierżawionych gruntów pomiędzy cztery osoby, stąd w jego przypadku obszar gospodarstwa rolnego łącznie z gruntami dzierżawionymi, lecz tylko w $\frac{1}{4}$ części, nie przekraczałby areалу uzasadniającego obciążenie dodatkową składką na ubezpieczenie społeczne rolników.

Zarzuty skargi nie są zasadne. Należy wyjść od stwierdzenia, że rozstrzygającego znaczenia nie ma umowa zawarta przez skarżącego i pozostałych trzech rolników, dotycząca podziału gruntów dzierżawionych od Agencji. Umowa ta jedynie potwierdza, że skarżący ma prawo do całego przedmiotu umowy dzierżawy. Umowa wszak swą legitymację czerpie z tego, że osobom, które ją zawarły, przysługuje wspólne, pierwotne prawo do jednego przedmiotu dzierżawy. Z umowy dzierżawy zawartej z Agencją wynika, że dzierżawca jest jeden, choć stanowią go cztery osoby. Rolnicy, którzy otrzymali przedmiot dzierżawy mają prawo do posiadania całej dzierżawionej nieruchomości. Z mocy umowy dzierżawy stali się współposiadaczami i podobnie jak przy współwłasności posiadają nieruchomość jako całość, co nie wyklucza zawarcia umowy o podziale nieruchomości do korzystania (*quod usum*).

Podstawowe znaczenie ma więc umowa dzierżawy zawarta z Agencją, na mocy której skarżący i trzy inne osoby uzyskali jako jeden dzierżawca grunty rolne od Agencji. Stroną umowy jest jeden dzierżawca, choć stanowią go cztery osoby. W zobowiązaniu więź prawna zachodzi między wierzycielem i dłużnikiem. Takie strony występują w umowie dzierżawy i dzierżawcą może być kilka osób. Innymi słowy na podstawie umowy dzierżawy nieruchomość dzierżawiona przysługuje skarżącemu i pozostałym trzem rolnikom jako całość (art. 693 k.c.). Jeżeli osoby te zawarły dalszą umowę o podziale nieruchomości, to tylko dlatego, że mogą w ramach pierwotnego uprawnienia dzierżawcy decydować w odniesieniu do całości.

Nie inaczej wynika z umowy dzierżawy, gdyż jej przedmiotem jest nieruchomość jako całość, ściśle opisana oraz określona w umowie, czyli składająca się zasadniczo z gruntów ornych, ale także z terenów zabudowanych i nieużytków (§ 2 umowy). Również jako całość przedmiot umowy dzierżawy traktuje Agencja, gdyż nie wydzierżawiła wydzielonych części (areалу) poszczególnym rolnikom, lecz opisane w umowie gospodarstwo rolne dzierżawcy, którym jest czterech rolników. Nie było i nie jest wykluczone porozumienie pomiędzy nimi przed

przystąpieniem do dzierżawy oraz po objęciu gruntów na podstawie umowy dzierżawy, z tym, że umowa taka ma znaczenie tylko między nimi. To, że skarżącemu skutek umowy przypadła $\frac{1}{4}$ gruntów nie oznacza, że skarżący przestał być dzierżawcą całości areалу otrzymanego od Agencji. Z tytułu umowy dzierżawy zawartej z Agencją jest posiadaczem zależnym całości dzierżawionych gruntów (art. 336 k.c.). Innymi słowy podział faktyczny lub umowny potwierdza tylko prawo do całości dzierżawionego areálu. Rolnicy, którzy otrzymali nieruchomość w dzierżawę nie mogą jednak żądać „zniesienia współposiadania”, czyli nie mają takiego uprawnienia jak współwłaściciele w odniesieniu do współwłasności (art. 210 k.c.).

Z umowy dzierżawy nie wynika też, iżby Agencja wyraziła zgodę na podział wydzierżawionego gospodarstwa rolnego pomiędzy osoby dzierżawiące. Agencja jest dzierżycielem państwowych nieruchomości rolnych, stąd jeżeli wydzierżawia te nieruchomości, to dzierżawca jako posiadacz zależny zastępuje ją co do całości przedmiotu dzierżawy. Na tym tle i zważając na argumentację podaną wyżej, nie jest uzasadnione twierdzenie skarżącego, że „świadczaniem podzielnym jest wzajemne świadczenie wydzierżawiającego, czyli Agencji Nieruchomości Rolnych, które polega na oddaniu dzierżawcom nieruchomości do używania i pobierania pożytków”. Na marginesie można zauważyć, że umowa dotycząca podziału dzierżawionych nieruchomości, na którą powołuje się skarżący, nie określa rzeczowo i konkretnie podziału (działek) dzierżawionego gospodarstwa. Jednak nawet podział nieruchomości do korzystania nie znosi prawa każdego do całości nieruchomości. Bez znaczenia jest wówczas twierdzenie, że nie dochodzi do istotnej zmiany przedmiotu i wartości świadczenia w przypadku faktycznego podziału użytkowanych części gruntu. Nie należy pomijać, że dzierżawa gruntów od Agencji daje dzierżawcy określone uprawnienia związane z dzierżawą, które odnoszą się do całości a nie tylko do części dzierżawionych gruntów. Przykładowo można wskazać na pierwszeństwo w nabyciu nieruchomości (art. 29 ust. 1 pkt 3 ustawy z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa) czy uzyskanie nieruchomości w dalszą dzierżawę bez przetargu (art. 39 ust. 2 pkt 1 tej ustawy).

Przedmiotem regulacji art. 17 ust. 4 ustawy usr jest zasadniczo dodatkowa składka na ubezpieczenie społeczne rolników zależna od wielkości gospodarstwa rolnego. Jednakże przepis ten udziela też odpowiedzi w podstawowej kwestii w tej sprawie, gdyż przy ustalaniu wielkości gospodarstwa rolnego nie wymaga badania cywilnego prawa (tytułu) do gruntów (własności, posiadania), lecz ma na uwadze samo potencjalne władanie lub posiadanie określonego areалу gruntów, gdyż uprawnienie rolnika do tych gruntów określone zostało słowem „obejmuje”. Semantycznie słowo to odnosi się do wielu desygnatów. Jego znaczenie jest szersze niż pojęcie prawa rzeczowego lub tytułu wynikającego z umowy. Uprawnione byłoby więc nawet odnoszenie dodatkowej składki na ubezpieczenie społeczne rolników do faktycznego posiadania gruntów rolnych bez tytułu prawnego, co wykracza poza potrzebę argumentacji w tej sprawie. Wystarczy wskazać, że rolnicy, którzy dzierżawią nieruchomości (gospodarstwo rolne) ponoszą wspólną odpowiedzialność wobec wydzierżawiającego jako jedna strona, podobnie wspólnie ponoszą ciężary publiczne, związane z posiadaniem dzierżawionej nieruchomości.

Nieuprawniony jest zatem zarzut, że organ rentowy uzyskuje składkę na ubezpieczenie społeczne od każdego rolnika, co ma być nieprawidłowe, gdyż otrzymuje „czterokrotną wartość składek” na ubezpieczenia społeczne, czyli taką jaką przysługiwałyby z odrębnych gospodarstw rolnych obejmujących łącznie aż 514,13 ha (powierzchnia dzierżawiona x 4). Zarzut ten jest błędny, gdyż składka na ubezpieczenia społeczne rolnika wynika z indywidualnego podlegania ubezpieczeniom. Składka na ubezpieczenia społeczne jest długiem indywidualnym ubezpieczonego, stąd nieuprawnione jest odwoływanie się w uzasadnieniu skargi do konstrukcji świadczenia podzielnego (art. 379 k.c.), skoro dłużnikiem składki jest sam ubezpieczony. Należy więc odróżnić regulacje prawa ubezpieczeń społecznych dotyczące składek, a przede wszystkim dotyczące podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników, od regulacji dotyczących tytułu do gruntów, na których rolnik prowadzi działalność rolniczą. Jak wyżej zauważono tytuł ten ujmowany jest w ustawie szeroko jako podstawa dodatkowej składki na ubezpieczenia społeczne (art. 17 ust. 4 ustawy o usr). Przez umowę między sobą rolnicy nie mogą zmienić umowy z Agencją. Na podstawie własnej umowy rolnicy

nie stali się odrębnymi dzierżawcami. Niedopuszczalne jest więc twierdzenie skargi o solidarnej odpowiedzialności dzierżawców i to na podstawie ustawy, gdyż nie było odrębnych (samodzielnych) dzierżaw i nie ma odrębnego statusu dzierżawców. Ustawa z 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa takiej sytuacji nie przewiduje, czyli zmiany statusu z mocy własnej umowy na „współdzierżawcę” czy „samodzielnego dzierżawcę” części nieruchomości pierwotnie otrzymanej od Agencji do wspólnej dzierżawy. Tak prowadzona argumentacja jest też przeciw wnioskowi skarżącego, bo legitymacja do umownego podziału odpowiedzialności wynika z odpowiedzialności za całość zobowiązania (art. 366, art. 369 k.c.). Tak jest w przypadku jednej dzierżawy przez kilka osób, gdyż zgodnie z umową z Agencją, każdy znajduje się w sytuacji pozwalającej na korzystanie z całej dzierżawionej rzeczy, a ponadto do istnienia posiadania wystarcza przy tym sama możliwość takiego postępowania, nie jest natomiast konieczne wykonywanie władztwa.

W systemie powszechnym składka na ubezpieczenie społeczne zależy generalnie od dochodu zatrudnianego (podstawy wymiaru) lub określana jest w granicach minimalnych w przypadku działalności gospodarczej. Ustawodawca w nowej regulacji o dodatkowej składce na ubezpieczenie społeczne rolników nie przyjął dochodu jako podstawy składek na ubezpieczenie społeczne rolników, gdyż dochód ten nie jest oficjalnie liczony, stąd odwołał się do areалу gospodarstwa rolnego rolnika. W istocie jest to rozwiązanie oparte na ryczałcie, ustalonym w zależności od powierzchni gospodarstwa. Decyduje ona o dodatkowej składce na ubezpieczenie społeczne. Innymi słowy nieuprawniony jest zarzut skargi, że dodatkowa składka na ubezpieczenia społeczne nie jest dopuszczalna, gdyż osoby które wydzierżawiły grunty podzieliły je między siebie w równych częściach. Należy powtórzyć stwierdzenie, że Agencja wydzierżawiła całość gospodarstwa i umowa dzierżawy dotyczy zorganizowanej całości (§ 2). Uprawnione jest również stwierdzenie, że większe gospodarstwo pozwala uzyskać większe dochody, niezależnie nawet od wspólnego gospodarowania, kiedy koszty rozkładają się na większy areal.

Za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą

stanowiąc zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego (art. 55³ k.c.). Definicja ta nie jest sprzeczna z regulacją art. 17 ust. 4 ustawy o usr, gdyż gospodarstwo rolne zwiększa się o obszar gruntów współposiadanych przez rolnika z innymi osobami, uzyskanymi na podstawie dzierżawy od Agencji. W przypadku takiej dzierżawy każdy z rolników znajduje się w sytuacji pozwalającej na korzystanie z całej nieruchomości, a do istnienia posiadania wystarcza sama możliwość takiego postępowania, czyli nie jest konieczne wykonywanie faktycznego władztwa nad każdą częścią dzierżawionego gospodarstwa rolnego.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji, stosownie do art. 398¹⁴ k.p.c.